

מרקחת משונה המתייחסת לעולם

ההבדל בין שירה וספרות לסתם-טקסט הוא
היסוד המְשִׁיש, היציאה של הדף או המסך
מהדו-מימד לשקוע לעמקים או להגביה להרים,
החספוס התלת-מימדי שקיים בדף.

1.

כתבתי בזמנו: שירה היא כל טקסט שאינו מנוקד.
זו התחלה לא רעה לדיון בכותרת – נקודת פתיחה של תגרן בשוק עתיקות שנחוש
להיפטר משפירית נחושת או דיוקן דיקטטור מת, ואולי יוריד במחיר.

2.

ההגדרה הזו, המתייחסת למצב השירה כרגע, במקרה הזה באופן הופכי (להניח שניקוד
הוא סימן היכר ברור לשירה ולכן להגדיר את השירה ככל מה שלא מנוקד), מקדמת מעט
את הגדרת הספרות, כדבר-מה שמתייחס למצב. טקסט ספרותי הנו על כן מתייחס למה
שקורה סביבו – לשאלות כמו איך אחרים כותבים וכתבו, מה המצב הפוליטי/חברתי, מה
קורה, מעין נוף בהגדרה מצומצמת ורחבה.

3.

כשאני נדרש להתייחס לשירתי, אני בראש ובראשונה מזכיר שכותבות וכותבי מעין
מקבלים כסף על כתיבתם, משהו שלכאורה אמור להיות תחום באגף המסחרי. אני
מתעקש לראות בהחלטה הזו מעשה אמנותי, המשך הקריירה שלי כמשורר, שלוחה לכל
דבר של השירה פרי עטי.

עולה כאן תת-שאלה פרובוקטיבית, שממשיכה את השאלה הראשית: האם מבחינת גבול כתיבת צ'קים היא בגדר ספרות? בפירוש כן. אפשר כמובן להקביל בין החתימה על גבי הצ'ק לאוטוגרף של אמן ביצירות אמנות קלאסיות. מה גם שהצ'קים לא מנוקדים, תו היכר בדוק לשירה (ע"ע סעיף 1). אם תבחרו בעיניים עצומות עמוד בדרך על מדף חנות ספרים, אני עומד על כך שצ'ק (כשהוא לא דחוי) יהא ברוב המקרים מוצלח ומועיל יותר ממה שתמצאו שם. העובדה שזו אנקדוטה ביוגרפית ולא פואטיקה נקייה, רק מחזקת את הטענה שאני מעלה כאן. שכן:

4.

אם דבר מבדיל בין 'משורר' לבין זה ש'סתם כותב' (ועל כן בין שירה לסתם-טקסט), הוא שעל המשורר יש אנקדוטות, רכילות ויש לו אויבים ספרותיים, שלא קיימים לגבי ה'סתם כותב', אותו זה שמפרסם שירים מעת לעת, בנפול ההשראה על פדחתו, אבל לא ימצא את רגליו וידיו בתככים ספרותיים, הוא אוהב ספרות. ה'סתם כותב' עשוי לכתוב שירים יפים יותר מאשר 'המשורר', אבל אין סיבה שיצבור אויבים ספרותיים, כך שאינו משורר – מבחינת מידוף הדברים.

5.

איני סלקטור, אלא כאמור תגרן שצועק בקול ומציע הצעה ראשונית בשוק שומם. איני טוען כמובן שכל שירה צריכה להיות צ'ק למוטב בלבד, מפלט פוליטי או מניפסט על השירה. גם ההפך (מצ'ק) יכול להיות הנכון. כך שאפשר לחלץ מהסעיפים הקודמים, אם הקוראת דורשת, הגדרה, ולקבוע:

שירה היא מרקחת משונה המתייחסת לעולם.

6.

זה פותח שאלה אחרת, שאולי שווה גיליון-נושא נפרד, והיא 'מהו העולם'. אהרן שבתאי כתב ב'חמור' כי "כל העולם // הוא / מעין משהו", כלומר, העולם הוא כל מה שניתן לדמות למשהו אחר.

7.

צריך ליטול עם סוכרזית קריאות פוליטיות וולגריות, אבל מעניין להמשיך את משה גרשוני שקבע כי "הבעיה של הציור היא הבעיה הפלסטינית". אפשר להמשיך גם את פרנקו "ביפו" בררדי שניסח את הקשר בין השירה החופשית שבה בותר היחס בין מילה ודברים במציאות כמבשרת הקפיטליזם הפיננסי החל ב-1971, כאשר ניקסון ניתק את

הערך בין הדולר לבין הזהב, והותיר את הדולר כמעין טורף פראי – הנמר שעליו דהר גם דוד אבידן, ושבסוף טרף אותו.

זאת בוודאי נקודת פתיחה סבירה יותר מאלה הגורסים שהרגע המכריע של השירה העברית קשור למאבק בין זך לאלתרמן. "הזמנים מעניינים מהאנשים", כתב בלזק. אני מתעקש לדמיין את 2005, שנת הזהב שבה יצאו לאור שלושה כתבי עת ששינו את עולם השירה העברי, "הו!", "מטעם" ו"מעין" בהקשר לדרך להתייחס לחומת ההפרדה שבוטנה באותן שנים, אותו מאורע טקטוני המנתק את ישראל מהיבשת. כתבי העת למעשה הציעו אסטרטגיות שונות מול החומה – למחוק אותה על ידי מאבק חזיתי ("מטעם" ו"ל") הגחכה ("מעין"), או התעלמות והפניית מבט לאמנויות היפות ("הו!").

הקשר בין הפשע לספרות ממשיך גם אחר כך: כתב העת "הבא להבא" שמנסה להעלות את השאלה הקוסמית, שכן עוולות הכיבוש לא נראות מהחלל ועורכו מעיד כי "הפתרון לכיבוש הוא כיבוש החלל". אפשר גם לקבוע כי המגמות הטראנס-הומניסטית והאל-סוגניות בשירה (למשל אצל "הליקון" בעריכת דרור בורשטיין) הוא ניסיון להרחיק את הפשע על ידי התרחקות ממעשים בין אדם לחברו, ליחס של בני האנוש לבעלי החיים, שלידו כל רשע בין בני אנוש נראה על פניו זניח וקנטרני. מבחינה זו ספרות ישראלית היא ספרות בלשית, עם פשע.

8.

בהקשר להגדרת שירה וספרות, אני חושב לא מעט על ים־FA ("מעין", 2018) הספר של המשוררת החירשת תמי אסולין, שנכתב בשפת הסימנים FA. בניגוד למשורר השומע, שמדמיין את צליל השיר באוזניו בזמן הכתיבה, לכן למשל קיימים המשקל או החריזה, למי שמתעקש. אצל המשורר דובר שפת הסימנים, השפה עוברת דרך ידיו. כשאסולין מעלה בראשה מילה, היא חושבת על תנועת ידיים וגוף, ולמעשה אם השירה של מגור השומעים היא אחות למוזיקה, השירה אצל החירשים היא אחות לריקוד.

9.

ההגדרה 'שירה היא מרקחת משונה שמתייחסת לעולם' שהצעתי פה היא הגדרה די רחבה, שכן אפשר לומר כי הכול מתייחס לעולם בדרך כלשהי. כמובן יש גם את השירה הלא-משונה, ירחם האל. אבל אולי במקום לשאול 'מהי ספרות' עדיף לשאול, 'ספרות, מה אפשר לעשות איתה?' ומהפונקציה אפשר לחזור לשאלת הגדרה ומהות. כמו שמכונת כביסה תוגדר על ידי כך שידובר על הפונקציה הראויה למכונה הלבנה בזמן שיש הרבה כביסה מלוכלכת.

גם כאן אני חוזר לבררדי שדיבר על כוח השירה בהחזרת היסוד הארוטי-חברי לאדם סביבך, זה שנותק בעקבות התחרות וחוסר היציבות התעסוקתית, הבסיס לקפיטליזם,

והדיבור ההיגייני על המרחב האישי. בררדי מדבר על חמלה, מושג שבעברית הוא מוחלש מאוד. עדיף לדבר על אהבה. זו המשימה של השירה והספרות – אותה מרקחת משונה וכו' – להחזיר את המגע, את המישוש. ולכן אולי תשובה יותר בהירה לשאלה בכותרת:

10.

כלל אצבע, ההבדל בין שירה וספרות לסתם-טקסט הוא היסוד המְּשִׁישׁ, היציאה של הדף או המסך מהדו-מימד לשקוע לעמקים או להגביה להרים, החספוס התלת-מימדי שקיים בדף.